С.М. Базарбаева^{1*}, А.Е. Еркин¹

Л.Н. Гумилёв атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Авторлар туралы ақпарат:

Базарбаева Сауле Маратовна – техника ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилёв атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

<https://orcid.org/0000-0003-4634-7061>, email: saule_baz@mail.ru

Еркин Арман Еркинулы – 2 курс магистранты, Л.Н. Гумилёв атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

<https://orcid.org/0000-0003-3683-6451>, email: arman_erkin@mail.ru

ҰЛТТЫҚ СТИЛЬДЕГІ КӨПФУНКЦИОНАЛДЫ ЭКОЖИҢАЗДЫ ҚҰРАСТЫРУ

Аңдатпа. Мақалада үй тұрмысында қолдануға арналған ұлттық стильдегі көпфункционалды эко-жиһаздың көркемдік образын дамытуға және заманауи сұраныстарға сай жиһаз концепциясын әзірлеуге, сонымен қатар, интерьердегі маңыздылығы көрсетілген. Жүргізілген сауалнама нәтижесінде аудитория талғамы анықталып, үй тұрмысына арналған жиһаз жиынтығының құрастыру ерекшеліктері тұжырымдамасының нұсқасы ұсынылған. Алғаш рет эргономика қағидаларында негізделген және қазақ ұлттық дәстүрлерді ескере отырып, шағын пәтерлердің интерьер элементтері ретінде жиһаздың көпфункционалды түрлерін жобалауға кешенді тәсіл мәселелері қарастырылған.

Түйін сөздер: көпфункционалды экожиһаз, ұлттық стиль, ою-өрнектер, үлгі, құрастыру.

Кіріспе. Адамның кез келген өмір сүру жағдайында өз баспанасын мүмкіндігінше жайлы етуге тырысады және ол кез келген адамға тән келетін қасиет. Сондықтан қымбат шаршы метрді үнемдеу үшін пәтердің сәндік безендіру элементін жоспарлау маңызды. Бірнеше функцияларды біріктіретін жиһаз қазіргі заманауи қажеттілігіне байланысты пайдалануда. Бүгінгі таңда мұндай жиһаз стильді, сәнді және қымбат интерьер бөлігі болып саналады.

Сонымен қатар, соңғы уақытта жиһаз жасаудың әлемдік тәжірибесінде таңдаулы қолөнерге, бұйымдардың беріктігіне, ұзақ мерзімділігіне, олардың экологиялығына және эргономикасына инновациялық шешімдерді үнемі іздестіруге негізделген этнодәстүр пайдаланыла бастады.

Мәселені белгілеу. Ұлттық өнерімізді және тарихи-мәдени дәстүрімізді жалғастыру біздің міндетіміз. Ұлттық дәстүр мен жаңа дизайнды көпфункционалды жиһаз құрастыру мәселелері біздің елімізде кәзіргі кезде қарастырылмайды. Сондықтан осы жұмыстың мақсаты – ұлттық нақышты ұстана отырып, экоматериалдардан әртүрлі жас санаттағы тұтынушылардың қажеттілігін қанағаттандыруына арналған жаңадан көпфункционалды жиһаз түрін құрастыру мәселелерін қарастыру болып табылады.

Тарихы. Дәстүр (лат. *traditio* – сабақтастық) – әлеуметтік-мәдени мұраның ұзақ уақыт бойына адамдар атадан балаға қалдыратын, әдетке айналған, сол қоғамның немесе әлеуметтік топтың құндылықтар жүйесі мен ережелеріне

ұласқан бөлігі [1-3]. Дәстүр тек мұраның нысандарын ғана емес, сонымен қатар, әлеуметтік мұрагерлік процесі мен оның әдіс-тәсілдерін де қосып алады [2].

Бүгінгі күйдегідей көпфункционалды жиһаз тарихта сирек кездеседі. Бұл негізінен бұрын білмеген технологиялар мен материалдардың дамуына байланысты. Алайда, ата-бабаларымыздың үй тұрмысында қолданылған жиһазын қарастырсақ ағаш төсек – жатып тынығуға арналған жайлы жиһаз.

Ел арасында «төсек ағаш», «төсағаш», «кереует», ал кейбір көркемдік ерекшеліктеріне қарай «сырлытөсек», «күмістелген төсек», «сүйектелген төсек», «оюлы төсек» деп аталады. Бетіне салынған ою-өрнек әр түрлі болғанымен, бәрінің сыртқы пішіні ұқсас. Қайқылау келген екі басы жатуға ыңғайлы жалпақ арқалығымен бірге бөлек дайындалып, төрт аяғы сүйек, күміс, әр түрлі тастар, көксауыр былғары, қызғылт, күрең, сары, жасыл, қоңыр бояулармен өте әсем көркемделетін екі бетімен тұтасады. Қақ ағаштың тұзу тақтайларынан құрастырылады. Ағаш төсек пішіні ұсталардың шеберлігіне, көркемдік талғамына, қолданылатын құрама материалдарына қарай, әрі Қазақстан аймақтарындағы ағаш шабу өнерінің жергілікті дәстүрлеріне сай түрліше жасалуы мүмкін.

1-сурет – Ағаш төсек [4]

1-суретте көрсетілгендей, ағаш төсекке кейде сәндеп көрпе-төсек те жиналады [4].

Ағаш өңдеу қолөнері халыққа үй шаруашылығын және күнделікті өмір сүруге қажетті көптеген заттарды берді. Ағаш шеберлері дайындаған аса құнды өнім киіз үй қаңқасының көптеген элементтері мен қатар, ағаш жиһаз заттарын да атауға болады: азық-түлік пен ыдыс-аяқты сақтауға арналған кебеже мен асадал, киімге арналған сырықтар адалбақан және 1 суретте көрсетілген кереуеттер (төс-ағаш). Ағаш элементтері ою-өрнекпен көмкерілген. Суреттен көрініп тұрғандай, ағаш жиһаздары күрделі оюлармен, негізінен өсімдік оюларының элементтерімен әрленген.

Уақыт өте келе XX ғасырдың ортасында көп функционалды қондырғылар мен өзгермелі жиһаз түрлері қарқынды дамыды. Оларға биіктігін өзгертетін кофе үстелдері, жылжымалы функционалды бөліктері бар әйнек пен металл үстелдері, дәретхана керек жарақтары үшін жасырын көлемді қабырға айнасы және басқа да бұйымдар кірді. Бұл заттардың барлығы жеке пәтерлердің тұрғын кеңістігінде үйлесіп тұру үшін жасалған болатын [5].

1945 жылдан кейін шетелде жиһаз сәулетпен тығыз байланыста дамыды. Еркін біріктіруге мүмкіндік беретін көп функционалды элементтерден тұратын жиһаз, құрама жиһазды сериялық өндіру қажеттілігін туындады. Түрлендіру және жаппай өндіріс жиһаз саласының барлық түрлеріне қолданылды [6].

Материалдар және әдістер. Көпфункционалды ұлттық стильдегі тұтынушының даралығын ескере отырып, жайлы атмосфера беретін экожиһаз тұжырымдамасын қарастыру шеңберінде келесі зерттеу әдістері қолданылды: тарихи талдау, қоғамдық сауалнама, салыстырмалы талдау, алдын-ала талдау.

Халықтың модульдік көп функционалды жиһаз сатып алу перспективалары мен қажеттіліктерін бағалау үшін интернеттегі онлайн-сауалнама арқылы сауалнама жүргізілді. Қоғамдық сауалнама «Google» форумда құрылды, пайдаланушының тілектерін анықтау мақсатында тұжырымдамалық шешім жүргізілді.

Әмбебап көп функциялы жиһаздың дизайны жауапты тәсілді қажет етеді. Мұнда әр элемент әдемі ғана емес, сонымен қатар ыңғайлы және мүлдем қауіпсіз болуы керек. Барлық модульдік бөліктердің ішінде жақсы қондырылуы, бір-біріне байланыстыру, қолданушыға пішіннің сипатымен таныстыру үшін арнайы элементтер болуы керек.

2-сурет – Кіріспе сұрақтарының нәтижесі

Сауалнаманың бастысы аудиторияның талғамын анықтаумен қатар, тақырыптың өзектілігін және бюджеттік компоненттерін, сондай-ақ, трансформация мүмкіндіктері туралы бірнеше қосымша сұрақтар, материалды таңдау және түс үйлесімі сұрақтары қамтылды. Сауалнама нәтижелері 2-4 суреттерде көрсетілген.

2-суретте көрсетілгендей, сауалнамаға 18-ден 35 жасқа дейін 70%, 35-тен 55 жасқа дейін 25%, 55 жастан жоғары 5% адам қатысты. Ал көпфункционалды жиһаз жайлы 55% - соңғы уақытта көбірек естіген, 45% тек сырттай естулері бар екені анықталды. Бұл респонденттердің барлығы дерлік көпфункционалды жиһаз туралы естігенін, бірақ қандай да бір себептермен оны өздері қолданбайтындығын білдіреді.

Әрбір тұтынушы өзі үшін жиһазды эргономикалық ыңғайлылыққа қарай таңдайды. Көбісі дәстүрлі ғана (дәстүрлі пішін және дизайн) жиһазды қалайды, басқалары бір дизайн әзірлемелерін. Бірақ тұтынушылардың көпшілігі қандай да бір себептермен өзгертін, көп функциялы жиһаздың түрлерін нарықта сирек кездесетіндектен білмейді, немесе сатып алуға қорқады, бірақ бұл ең үнемді нұсқа болып табылады. Модульдік жиһаз бюджет пен пәтердегі кеңістікті едәуір үнемдейді. Дәстүрлі жиһазды қолданғандай үнемі жиһазды басқасына ауыстыру қажет етпейді.

3-суреттегі сауалнама нәтижелері бойынша, бөлме жиһазының түс үйлесімін таңдау бойынша ең жоғары пайызы - 55% жауап «ашық түстерді» құрады, екінші орында 25% «жылы түстерді» және 15% «әмбебап түстер» деп жауап берді (3-сурет).

3-сурет – Сауалнаманың кейбір сұрақтары мен нәтижелері

Ал жиһаз сатып алу үшін 100-200 мың теңге аралықта қолайлы екенін жауап берушілердің 45% жинады, 30% бюджетті 200 мың теңгеден жоғары қолайлы деп атады және респонденттердің 25% - жиһазды сатып алу үшін 50-100 мың теңге қолайлы екенін айтты.

Психофизиологиялық жағынан түс пен оның реңктеріне бөлу мүмкін емес, бұлайша бөлу әлемнің қарапайым бейнесіне тән. Түр-түс атауларының негізгілерін, маңыздыларын, яғни ұлттық-мәдени ерекшеліктерді белгілей алатындарды ажыратып көрсетуде түр-түс атауының негізгі түбір болатындығы да айтылады. Бұл пікір бойынша, сұр – негізгі түс; сұрғылт – негізгі түс емес, түстің реңкі. Осыған байланысты орыс тілінде 800-дей атау бар деп айтылады.

Ал қазақ тіліне келер болсақ, «Сырға толы түр мен түс» [7] кітабында қазақ тіліндегі түр-түс атауларының саны көрсетілмейді, авторлар түр-түс атауларын біршама санап шығады, бірақ олар толық емес. Бұдан басқа қазақ тіліндегі *құла, шабдар, тарғыл, күрең* деген түстер қазақ ұлты үшін маңызды, бұлардың қазақ халқы үшін этнобасымдығы мен этнорелеванттығы бар. Бұған қазақ көркем әдебиетінің фактілері мен паремиология, бастысы, түр-түске қатысты ғылыми зерттеулер айқын дәлел бола алады. Соңғы кезеңдерде түр-түс атаулары тақырыбы көптеген зерттеушілердің назарын аударып отыр. Өйткені түс атаулары – әрбір халықтың өз игілігі. В.А. Московичтің [8] көрсетуінше, түр-түс атаулары лейтмотивті сипаттағы, әрбір ұлттың әлемнің бейнесін пайымдауындағы эмоционалды образға ие, сонымен қатар дербес авторлық дүниетанымды көрсететін үлкен категория.

Көпфункционалды жиһаздың бірінші түрі алғаш рет Германияда пайда болды. Бұл интерьердегі жиһазы түрі төсек орнының функциясын атқарды және оның ішінде төсек заттарын сақтауға арналған арнайы қораптар орналасқан еді. Мұндай жиһаз қызметшілердің кішігірім бөлмелерін жабдықтауына пайдаланды.

Кейін Англияда комодтар пайда болды, олар үйдің жиһазы ретінде ғана емес, сонымен қатар саяхат кезіндегі заттарға арналған чемодан ретінде қызмет жасады. Көпфункционалды жиһазы XIX ғасырдың аяғынан бастап нақты өзектілігін ала бастады, бұл уақытта шағын жалдамалы пәтерлер тұрғын үйдің ең көп таралған түріне айналды.

Қазіргі уақытта біздің елімізде көп функциялы жиһаздың түрлері аз жобаланған және өте аз ассортиментте қолжетімді.

Сауалнаманың келесі сұрақтары көпфункционалы жиһаз түрлері бойынша жүргізілді (4-сурет).

4-сурет – Көпфункционалды жиһаз түрлеріне сауалнама

4 суретте көрсетілгендей, көпфункционалды жиһаздың диван (тахта) 45%, 25% - кітап тәрізді үстелдерді көбіне білетіндерін айтты.

Ал, дәстүрлі жиһаз түрлеріне тоқталсақ, тұтынушылардың 50% тұрмыстық тіршілікте ас бөлмесінің жиһазын көбіне пайдаланады екен, жатын бөлменің жиһаздарын - 30%, қалғандары офис жиһаз бен басқаларды жиі қолданады екен.

Сауалнама нәтижесі таңдалған тақырыптың өзектілігін растады және бірқатар ерекшеліктер мен тілектер анықталды.

Жалпы бұл сауалнаманың мақсаты тұтынушылардың талғамын ескеру және көпфункционалды жиһаз жайлы қаншалықты білетіндерін анықтау болды. Нәтижесінде сауалнамада пікір берушілердің жас санатына қарай 18-ден 35-ке дейінгі респонденттердің талғамы қарастырылды. Ұлттық стильді ұстана отырып, ашық түсті, экологиялық таза материалдардан жиналған, орташа бағадағы көпфункционалды жиһаздың компьютерлік бағдарлама арқылы құрастыру жұмыстарына кірістік.

Өткізілген сауалнама арқылы қоғамның пікірлерімен талғамын зерттеу нәтижесінде 3д бағдарламалар көмегімен алғашқы моделдер тұрғызылды. Көпфункционалдық жиһаз формасына бастапқы прототип ретінде қазақтың ою өрнегі («қошқармүйіз») негізге алынды (5-сурет).

Жұмыс барысында жобалау кезінде 5-6 суреттерде көрсетілген бұйымның тек қана сәнді болуына ғана емес, көпфункционалдылығына да көңіл бөлінді.

5-сурет – Ұлттық стильдегі көпфункционалды жиһаздың моделі (асхана үстелі)

Сақтар (скифтер) «аң стилінде» қошқардың шынайы бейнесін қолданған. Бұл элемент текеметте, сырмақта, басқұрда, алашада, кілемде, былғары, сүйек, ағаш, зергерлік бұйымдардың барлық түрінде кездеседі. Киізден жасалған бұйымдарда бұл ою-өрнек түсті шүберектерден ойылып, құрақ және бастырма тәсілімен тігіледі. «Қошқармүйіз» элементі бақыт-береке, байлықтың және мал-жанның көбеюінің символы.

6-сурет – Ұлттық стильдегі үстелдің моделі (интерьедегі көрініс)

Нәтижелер және қорытынды. Бүгінгі таңда көпфункционалды жиһаздың сұранысы өсіп жатыр. Оған себеп пәтерлердің тарлығы және бюджеттің аздылығы. Сонымен қатар, тұрғын үйлердің қымбаттылығына байланысты көптеген адамдар бөлмелерінің көлемін азайтуға мәжбүр. Халықтың ұлғайып бара жатқан сұранысын қамту үшін және көпшілікке арналған көпфункционалды ұлттық дәстүрдегі жиһаздардың 3D үлгілерін құрастыру сұрақтары қарастырылмаған. Осыған орай, функционалдық оңай трансформацияланатын жиһаз концепциясы және негізгі идеясы ұсынылып отыр. Компьютерлік бағдарламалар арқылы алынған 3D модельдерінің дизайны және өлшемдері бойынша экологиялық таза материалдардан жеңіл трансформацияланатын жиһаз түрлері жиналады.

Қарапайым денелерден жаңа әр түрлі функционалдық талаптарға және шарттарға жауап беретін экологиялық және этнологиялық жиһазды құрастыру жұмысы ұсынылып отыр. Ұлттық нақышты ұстана отырып, экоматериалдардан (ағаш, биопластик) жасалған жиһаздар әртүрлі жас санаттағы тұтынушылардың қажеттілігін қанағаттандыруына мүмкіндік беріледі. Жүргізілген анкеталық сауалнама арқылы қоғамның талғамы анықталды. Тәжірибеде қолдануға болатын әзірленген авторлық жобалар көрсетілді.

Әдебиеттер:

1. Жантану атауларының түсіндірме сөздігі. – Алматы: «Сөздік-Словарь», 2006. – 384 б.
2. Биекенов К., Садырова М. Әлеуметтанудың түсіндірме сөздігі. – Алматы: «Сөздік-Словарь», 2007. – 344 б.
3. Қазақстан ұлттық энциклопедиясы. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 1998. – 470 б.
4. Электронный портал Qazaqstan tarihy. «Традиционная жизнь в степи»: ремесла и промыслы казахов: <http://ehistory.kazakh.ru/ehistory/44988.php> (04.09.2015 г.).
5. Турганбаева Л.Р. Очерки истории материальной культуры и дизайна. – Алматы: Фонд «Сорос-Казахстан», 2002. – 448 с.
6. Рунге В.Ф. История дизайна, науки и техники: учеб. пособие: в 2-х кн. Кн. 1. / В.Ф.Рунге. – М.: «Архитектура-С», 2006. – 368 с., ил.
7. Қайдаров Ә., Өмірбеков Б., Ахтамбердиева З. Сырға толы түр мен түс. – Алматы: «Қазақстан», 1986. – 95 б.

8. *Москович В.А. Система цветообозначений в современном английском языке // «Вопросы языкознания». – М., 1994. – №6. – С. 84-95.*

References:

1. *Explanatory Dictionary of names of zhantanu. – Almaty: «Dictionary-Dictionary», 2006. – 384 p.*
2. *Biekenov K., Sadyrova M. Explanatory dictionary of sociology. – Almaty: «Sozdik-Slovar», 2007. – 344 p.*
3. *The national encyclopedia of Kazakhstan. – Almaty: «Kazakh encyclopedia», 1998. – 470 p.*
4. *Electronic portal History of Kazakhstan. «Traditional life in the steppe»: craft and Kazakh fishing: <http://ehistory.kazakh.ru/ehistory/44988.php> (04.09.2015).*
5. *Turganbaeva L.R. Essays on the history of material culture and design. – Almaty: Soros Foundation-Kazakhstan, 2002. – 448 p.*
6. *Runge W.F. History of design, science and technology: textbook. Allowance: in 2 kn. Kn. 1. / V.F. Runge. – M.: «Architecture-S», 2006. – 368 p., Ill.*
7. *Kaidarov A., Omirbekov B., Akhtamberdieva Z. Type and color full of earrings. – Almaty: Kazakhstan, 1986. – 95 p.*
8. *Moskovich V.A. The system of color-coding in modern English // Questions of linguistics. – M., 1994. – №6. – P. 84-95.*

S.M.Bazarbayeva^{1*}, A.E.Erkin¹

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Information about authors:

Bazarbayeva Saule Maratovna - doctor of technical sciences, professor, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

<https://orcid.org/0000-0003-4634-7061>, email: saule_baz@mail.ru

Yerkin Arman Yerkinuly - 2nd year master's student, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

<https://orcid.org/0000-0003-3683-6451>, email: arman_erkin@mail.ru

DESIGNING MULTIFUNCTIONAL ECO-FURNITURE IN THE NATIONAL STYLE

Annotation. *This article is devoted to development of the artistic image of multifunctional eco-furniture in the national style, intended for use in home life and the development of the concept for furniture that meets modern needs, as well as its importance in the interior. As a result of the questionnaire survey conducted in this work, the preferences of the audience were determined and a variant of the concept of the design features of interior elements, furniture for everyday use was proposed. For the first time, proceeding from the principles of ergonomics and taking into account the Kazakh national traditions, the issues of an integrated approach to the design of multifunctional types of furniture as elements of the interior of small apartments are considered.*

Keywords: *multifunctional eco-furniture, national style, ornaments, model, design.*

С.М. Базарбаева^{1*}, А.Е. Еркин¹

Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

*

Информация об авторах:

Базарбаева Сауле Маратовна – доктор технических наук, профессор, Евразийский национальный университет им.Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

<https://orcid.org/0000-0003-4634-7061>, email: saule_baz@mail.ru

Еркин Арман Еркинулы – магистрант 2 курса, Евразийский национальный университет им.Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

<https://orcid.org/0000-0003-3683-6451>, email: arman_erkin@mail.ru

КОНСТРУИРОВАНИЕ МНОГОФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ЭКО-МЕБЕЛИ В НАЦИОНАЛЬНОМ СТИЛЕ

Аннотация. Данная статья посвящена развитию художественного образа многофункциональной эко-мебели в национальном стиле, предназначенной для использования в быту и разработке концепции мебели, отвечающей современным запросам, а также ее важности в интерьере. В результате анкетного опроса, проведенного в данной работе, были определены предпочтения аудитории и предложен вариант концепции конструктивных особенностей элементов интерьера, мебели для повседневного пользования. Исходя из принципов эргономики и с учетом казахских национальных традиций, рассматриваются вопросы комплексного подхода к конструированию многофункциональных видов мебели как элементов интерьера малогабаритных квартир.

Ключевые слова: многофункциональная эко-мебель, национальный стиль, орнаменты, модель, конструирование.